

Микола ГАЛІВ

**МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СІЛЬСЬКОГО ВЧИТЕЛЬСТВА ГАЛИЧНИНИ У 1867 – 1918 РР.
(НА ПРИКЛАДІ ДРОГОБИЦЬКОГО ПОВІТУ)**

У статті на основі аналізу архівних та опублікованих документів і досліджень науковців-істориків розкривається матеріальне забезпечення вчительства сільських шкіл Дрогобицького повіту Королівства Галичини і Лодомерії у 1867 – 1918 рр., характеризується рівень і зміни заробітної плати учителів, забезпечення їх житлом та земельними наділами.

Ключові слова: сільське вчительство, шкільництво, матеріальне забезпечення, Дрогобицький повіт (1867 – 1918).

Соціальна історія тепер є одним із найбільш поширених методологічних напрямів наукових досліджень. Нова постмодерна парадигма студіювання історії спонукає до вивчення не лише соціальних контекстів історичних подій чи минувшини великих соціальних станів, а пропонує розглядати проблеми соціальної історії на мікрорівні. Усе більшого значення набувають дослідження дрібних соціальних груп і верств, у тому числі й тих, які сформувалися на основі професійної діяльності (вчительство, чиновництво, правники та ін.). У цьому річищі актуальним видається й дослідження соціального становища галицького вчительства, зокрема сільського (найбільш масового, але у певні періоди історії соціально “нижчого” за учительство міське). Зважаючи на факт прямого взаємозв’язку між матеріальним забезпеченням особи та її соціальним становищем у модерних суспільствах, вважаємо доцільним розглянути рівень власне матеріального забезпечення галицького сільського вчительства другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. Хронологічні

рамки статті (1867 – 1918 рр.) зумовлені запровадженням в Австро-Угорщині та автономній Галичині нових підходів до шкільництва, підготовки і праці вчителів, що зрештою сприяло виокремленню вчительства як соціального прошарку, котрий займав відповідну нішу у суспільстві. Географічне обмеження об'єкту дослідження Дрогобицьким повітом Королівства Галичини та Лодомерії зумовлене такими чинниками: а) можливістю більш “акумульовано”, деталізовано, а, отже, й об'єктивно проаналізувати предмет дослідження; б) наявністю в автора значної кількості пов'язаних з історією шкільництва Дрогобищини джерел, які потребують належного опрацювання; в) відсутністю подібних публікацій в історіографії дрогобицького краєзнавства, що, до слова, посилює наукову актуальність публікації.

Становище сільського вчительства Галичини XIX – поч. XX ст. описували тогочасні вчені М.Возняк [4], Ф.Свистун [18], І.Филипчак [24], І.Франко [25], [26], освітяни М.Лозинський [12], Г.Шмідт [36], письменниця Ю.Шнайдер (Уляна Кравченко) [9]. Вони зазвичай висвітлювали важке матеріальне становище вчителів народних шкіл, часто критикуючи політику уряду в галузі початкової освіти й вимагаючи збільшити бюджетні видатки на утримання вчителів. “Минулого року, – писав І.Франко, – на глум цілого світу, мали в Галичині два такі випадки, що учителі на посаді померли з голоду. Учитель у нас бере менше, ніж перший-ліпший возний при суді або стражник при криміналі” [25, 113 – 114]. Польські освітні діячі і дослідники Б.Барановський [30], М.Барановський [31], Т.Ф'ютовський [32] значну увагу приділяли власне польському вчительству, позитивно оцінюючи зростання його чисельності та зрідка окреслюючи питання незадовільної оплати праці педагогів. Нужденне становище галицького вчительства яскраво описав З.Маєр [33], навівши безліч прикладів безправ'я та злиденності сільських і частини міських дидакалів.

Українські радянські педагоги Л.Баїк та Б.Мітюров [1], із класових позицій характеризуючи становище народного вчительства, підкреслювали погане матеріальне забезпечення вчителів, яке пояснювали буржуазно-капіталістичним гнітом. На їхню думку, “панівні класи” покладали на вчителів здійснення своїх “реакційних задумів” у школі. “В умовах розвитку капіта-

лізму поміщики і буржуазія розглядали народного вчителя як провідника своєї ідеології на трудящі маси. Однак... переважна більшість учителів одержували мізерну платню, зокрема сільські вчителі. Серед них мали місце випадки голодної смерті, старцювання... Кількаразове незначне підвищення заробітної плати було проведено в основному в інтересах більш привілейованого вчительства міських початкових шкіл” [1, 35 – 37], – резюмували радянські учені.

Сучасні українські і польські дослідники (В.Благий [2], Т.Воробкевич [5], Ф.Жеменюк [35], Р.Петрів [14], В.Стинська [20], Б.Ступарик [21], [22], Л.Шологон [28] та ін.) вивчають кількісні та якісні показники галицьких учителів (зокрема, освітній рівень, національність, релігійну приналежність), аналізують політику віденської влади та Краєвої шкільної ради щодо їхнього матеріального забезпечення, змальовують побутове життя педагогів. Так, ретельний аналіз історичних фактів дав змогу Б. Ступарику зробити категоричний висновок: “Вчителі залишалися найменш забезпеченими матеріально і безправними в політичному плані” [21, 127]. Крім того, для окресленої проблеми мають значення і краєзнавчі публікації М.Галіва [6], Б.Добрянського [7], В.Лаби [10], П.Сов’яка [19], В.Ханаса [27], де висвітлено окремі факти із життя шкільництва сіл Дрогобиччини. Цікавою для нас є праця Р.Пельчара [34], яку варто студіювати в контексті вивчення передумов формування певного соціального становища сільських учителів нашого краю. Проте досі немає спеціальних досліджень соціального становища власне сільських учителів Галичини другої половини XIX – поч. XX ст., зокрема їхнього матеріального забезпечення.

Мета статті – на основі джерельних документів, які стосуються Дрогобицького повіту, проаналізувати матеріальне забезпечення сільського вчительства Галичини 1867 – 1918 рр.

Після ухвалення конституції та набуття Галичиною обмеженої автономії у складі імперії Габсбургів (1867 р.), у галузі освіти розпочався період реформ: одержавлення (етатизація) парафіяльних шкіл, уніфікація структури шкільництва, модернізація навчальних планів і програм, підготовка вчителів у державних вчительських семінаріях тощо. У цих умовах чисельність галицького вчительства поступово зростала, що, з одного боку, було

наслідком цілеспрямованої політики властей на розширення мережі елементарних й інших шкіл, з іншого – певним покращенням матеріального становища педагогів. У Дрогобицькому повіті кількість сільського вчителства протягом окресленого періоду збільшилася майже у чотири рази. На 1870 р. число вчителів народних шкіл (на той час ще неореорганізованих в етатичні заклади) у селах Дрогобиччини складало 43 особи [III, 416 – 417], 1881 р. (переважна більшість шкіл уже було перетворено на державні) – 50 [IV, 400 – 401], 1887 р. – 56 [V, 380 – 381], 1897 р. – 69 [VI, 431 – 432], 1905 р. – 97 [VII, 555 – 556], 1912 р. – 166 [VIII, 609 – 610].

Аналізуючи матеріальне забезпечення вчителя народної школи, відзначимо, що воно складалося з помешкання, оплати праці та земельного наділу.

Забезпечення вчителя помешканням у сільських школах гарантувалося австрійським і красвим галицьким законодавством. Зокрема, красвий шкільний статут від 2 травня 1873 р. зобов'язував сільські громади та домінії надавати вчителеві школи “вільне мешкання” [XIII, 23]. Під час реорганізації парафіяльної, тривіальної чи громадської школи на школу етатичну пункт про обов'язок громади та “двірського обширу” (домініального маєтку) “утримувати шкільний будинок разом з помешканням для вчителя в доброму стані” включався до реорганізаційного висновку-постанови (див., наприклад, відповідну постанову про утворення етатичної школи в с. Довге Гірське [XVI, 17 зв.]). Подекуди самі громади добровільно брали на себе зобов'язання надавати помешкання для вчителя, як це зокрема зробила рада гміни Уличне у 1879 р. [XV, 17 зв.].

Житлове приміщення для педагога та його сім'ї складалося здебільшого з однієї кімнати і кухні й було безпосередньо у будівлі школи. Для прикладу, у с. Літиня, згідно із протоколом реорганізаційної комісії від 15 травня 1874 р., шкільний будинок містив одну “ізбу викладову (навчальну кімнату. – М. Г.)” і помешкання для вчителя – одну житлову кімнату й кухню [XIX, 28]. Протокол реорганізації школи в Гаях Нижніх (6 травня 1874 р.) зафіксував такий стан шкільної споруди: “Будинок школи дерев'яний, під соломою покритий, з ізби створений, для вчителя є кімната з комірчиною в тому самому будинку...” [XI, 8]. Натомість у с. Ясениця Сільна станом на 15 червня 1879 р.

помешкання вчителя мало дві житлові кімнати та кухню у шкільному будинку [XIII, 20]. Таке ж приміщення вчителів надавалося і в с. Уличне, де до його послуг неподалік школи був ще й “будинок господарський”, що слугував “дровельнею” і стайнею [XV, 12].

Залежно від попередніх зобов’язань громад чи доміній, визначалися й умови надання вчителям дерева на опалення житла. Наприклад, громада с. Літиня 1 листопада 1875 р. ухвалила надавати вчителів для опалення помешкання два сяги (saga) твердого дерева вартістю 10 зл. [XIX, 9]. Чотири сяги дров, але вартістю 8 зл., повинна була постачати дидаскалові нижньогаївська громада [XI, 7 зв], три сяги (4 зл. 80 кр. за сьог, всього – 14 зл. 40 кр.) – двірський маєток с. Лужок Долишній [XII, 8].

Оплата праці сільського вчителя лягала на плечі фундаторів школи: гміни, приватного табулярного маєтку, держави. У другій половині XIX – на початку XX ст. у справі оплати праці педагогів початкових шкіл відбулися певні зміни. Відповідно до закону від 14 травня 1869 р., учителям треба було встановити заробітну плату, яка б давала їм змогу цілковито присвячувати себе своїй праці, звільнившись від побічних занять. Краєвий шкільний статут 1873 р. цілковито забороняв виконання вчителями інших функцій задля підробітків. Загалом учителів публічних шкіл поділено на п’ять посадових класів, відповідно до яких нараховувалася платня. Педагоги I класу (вчителі Львова і Кракова) отримували 700 зл., II класу (вчителі у містах з-понад 10 тис. мешканців) – 600 зл., III класу (у громадах на 6 – 10 тис. населення) – 500 зл., IV класу (у міських гмінах із 2 – 6 тис. жителів) – 450 зл., V класу (у сільських громадах з населенням 2 – 6 тис.) – 400 зл. Якщо гміна налічувала менше 2 тис. мешканців, то вчитель міг отримати приблизно 300 зл. Праця молодшого чи тимчасового вчителя повинна була складати 60% плати сталого вчителя. Однак у жодному разі вона не могла бути нижчою ніж 200 зл. на рік [35, 177]. Власне таку платню й одержували більшість учителів чинних народних шкіл Дрогобицького повіту на початку 1870-х рр.

У процесі реорганізації школи на етатичну змінилися підходи до рівня та нарахування оплати праці педагога. Оскільки більшість сільських громад на теренах Дрогобицького повіту

налічували від 1 до 3 тис. осіб [II], платня учителя етатичної школи становила приблизно 300 – 400 зл. на рік. Основну частину цих коштів сплачували, відповідно до своїх попередніх зобов'язань, громада та двірські маетки, решту – доплачували із місцевого самоврядного та окружного державного шкільних фондів. Так, Краєва шкільна рада (далі – КШР), видаючи реорганізаційну постанову для школи с. Гаї Нижні (8.06.1875 р.), встановила річну оплату праці тамтешнього вчителя у розмірі 400 зл., із яких 163 зл. оплачуватиме громада, 21 зл. і 4 сяги дерева на опалення (або 8 зл.) – панська садиба, 3 зл. – місцевий шкільний фонд і 205 зл. – окружний шкільний фонд [XI, 3 – 3 зв]. Учитель школи в с. Уличне, відповідно до постанови КШР (8. 06. 1882 р.), мав отримувати також 400 зл., покриття яких розподілялося так: 240 зл. – громада, 58 зл. 80 кр. – табулярний масток, що належав державі (така сума визначалася губернiальним актом від 3. 12. 1818 р.), та 6 зл. 41 кр. – приватні табулярні співвласники, тож готівкою педагог на той час отримував 305 зл. 21 кр. Поза тим, йому додавалися 6 сягів “дерева опалового” вартістю 25 зл. і дохід зі шкільного ґрунту – 4 зл. 50 кр. (разом – 334 зл. 71 кр.). Ще 65 зл. 29 кр. доплачувалися з краєвого шкільного фонду [XIV, 9 – 9 зв].

Як бачимо, певну частину оплати праці становили так звані “натуралії” – платня продуктами, збіжжям, дровами тощо. Для прикладу, напередодні реорганізації школи на етатичну, оплата праці вчителя в Лужку Долішньому складалася з таких “датків”: 1) дотація в готівці – 55 зл.; 2) дохід із 7 моргів 296 квадратних сажнів шкільного ґрунту – 35 зл. 49 кр.; 3) натуралії: 20,5 мішків жита по 2 зл. 14 кр. і 20,5 мішків ячменю по 1 зл. 53 кр. (разом вартістю 75 зл. 23,5 кр.); 4) три сяги дерева на опалення житла вчителя вартістю 4 зл. 80 кр. за сяг (всього – 14 зл. 40 кр.). Загалом “дотація” становила 180 зл. 13 кр., при чому майже всі кошти і продукції сплачувала гміна, а “обшир двірський” – три сяги дерева та 1 зл. готівкою [XII, 8]. Реорганізаційна комісія, яка працювала у цьому селі 2 травня 1874 р., залишивши у тому ж вигляді всі попередні доходи вчителя, ухвалила доплачувати йому готівкою з окружного шкільного фонду 119 зл. 87 кр., що, зрештою, й затвердила КШР 8 червня 1875 р. [XII, 3 зв].

Згодом до пункту організаційної ухвали КШР, що регулював оплату праці вчителя в Лужку Долішньому, було внесено зміни. Громада та вчитель звернулися до Дрогобицької окружної шкільної ради з проханням перевести оплату збіжжям на готівку, оскільки “щороку різний врожай”, “деякі господарі в одному році жита, в іншому році ячменю не зтягують”, “збирання того збіжжя по халупах... відбувається з великими труднощами і негідностями, бо важко часом перестерігати, щоби збіжжя те в добрій якості було даване, через що вчителеві кривди стаються...” [XII, 34]. 12 вересня 1881 р. окружна шкільна рада у Дрогобичі відзвітувала до Львова про результати роботи і висновки комісії, спираючись на які РШК дала дозвіл на зміну плати вчителю збіжжям на плату готівкою.

На початку 1890-х рр., з огляду на прийняття чергових шкільних статутів, розмір платні вчителя дещо похитнувся. Так, відповідно до статуту від 15 червня 1892 р., учителям народних шкіл річна платня зменшувалася з 400 до 300 зл. Зокрема, 11 вересня 1892 р. двом учителям (керівникові та молодшому учителеві) школи с. Ясениця Сільна визначено однакову платню – ті ж 300 зл. на рік (щоправда, керівникові доплачувалося 50 зл.) [XIII, 59 – 59 зв]. До слова, під подібне скорочення оплат потрапила майже третина всіх учителів Галичини, зокрема усі сільські педагоги Дрогобиччини. Зауважимо, що за влучним порівнянням Б.Ступарика, зробленим на основі допису із газети “Szkolnictwo ludowe” (1896, Ч. 3), річна платня 400 зл. – це менше, ніж витрачалося на утримання поштового коня, а 300 зл. – менше, ніж видавалося на утримання злочинця у в’язниці [22, 80].

Натомість шкільний статут від 24 квітня 1894 р. запровадив норму, відповідно до якої громади та “двірські обшири” мали сплачувати вчителеві суму, яка б не перевищувала 6% від суми річних податків. Така формула призвела до зменшення оплати праці вчителя. Для прикладу, на 1892 р. громада с. Літиня сплатила 3752 зл. 87 кр., а двір – 77 зл. 23 кр. податків [XIX, 43], тобто, 3830,1 зл. Шість відсотків з цієї суми – 229,8 зл., але раніше (на 1.11.1889 р.) обидві “конкурентні сторони” щорічно виплачували вчителеві Літинської школи 274 зл. 75 кр. Такі непродумані дії влади могли призвести до зменшення чисельності вчительства і позначитися на системі народної освіти. Тож

деякі громади навіть приймали рішення про продовження виплати вчителям попередніх коштів усупереч статуту 1894 р. Наприклад, у с. Уличне, де раніше громада сплачувала вчителів готівкою 240 зл., а тепер, за статутом 1894 р., повинна була надати всього 168 зл. 57 ст. [XIV, 16], члени гмінної ради 19 листопада 1894 р. на чолі з війтом І.Пилипівим одногосно ухвалили виплачувати вчителів дотацію у попередньому розмірі [XIV, 20].

Така ситуація із зарібком викликала обурення вчительства й відгукнулася активною боротьбою партійних груп у галицькому сеймі. Зрештою, за законом від 5 травня 1896 р., краєвий уряд погодився виплачувати 400 зл. 25-ти відсоткам учителів шкіл V-го класу оплат (раніше таких було не більше 15%), а решті – не менше 350 зл. Молодшим учителям з того часу належалося 350 зл., а тимчасовим – не менше 250 зл. на рік [8, 61], [13, 202], [16, 377].

Зауважимо, що, крім звичайної річної зарплатні, вчителі за умови “ненаганної (бездоганної – М. Г.) та успішної праці” щоп’ять років могли отримувати так звані “п’ятилітні додатки”. Їх розмір для вчителів IV і V класу оплат початково становив відповідно 30 і 25 зл. [35, 177]. Отримати п’ятилітні додатки могли лише сталі вчителі. Визначення успішності і бездоганності служби педагога лягало на плечі інспекторів, які за найменшу провину могли дати догану, тож лише через три роки після цього учитель отримував можливість претендувати на п’ятилітній додаток [17, 301]. Тринадцята стаття шкільного статуту 1889 р. забороняла надання п’ятилітнього додатку вчителям після 30 років служби. Натомість законом від 15 червня 1892 р. цю норму скасовано, але обмежено кількість п’ятилітніх додатків: їх можна було отримати не більше п’яти [13, 201]. На початку XX ст. (статут від 3. 11. 1904 р.) галицький сейм дозволив отримати і шостий п’ятилітній додаток та окреслив його грошове визначення – 100 крон [3, 73]. Таку ж суму, згідно з цим законом, отримував учитель-керівник за управління сільською школою за умови, що “в школі, крім него, установлений є хоча б один учитель етатовий” [23, 75].

Наприкінці XIX – початку XX ст. грошова платня вчителя зростає. Було проведено грошову реформу, тож вчителі почали отримувати заробітну плату у кронах. Крім того, було ліквідова-

но V клас оплат – учителів сільських шкіл зараховано до IV класу. Як свідчать архівні документи, 1904 р. учителів Літинської школи, відповідно до статуту від 11 жовтня 1902 р., “щодо оплати праці та інших користей службових” зарахували до IV класу плат [XIX, 46 зв]. Протягом 1900 – 1902 рр. 50% педагогів народних шкіл, що належали до IV класу оплат, отримували 800 крон (колишні 400 зл.), 25% – 900 крон, 25% – 1000 крон. Молодші вчителі заробляли 700, а тимчасові – 500 крон. Улітку 1902 р. на розгляд краєвого сейму було внесено проект закону про підвищення платні вчителям народних шкіл. Зокрема, 75-ти відсоткам тих сталих учителів, які належали до IV класу оплат, пропонувалося виплачувати по 1000 крон, решті ж – 900 крон, молодшим учителям – 800 крон, а тимчасовим – 600 крон [15, 204 – 205]. Законопроект, зрештою, було затверджено, однак представники учительського стану й надалі залишалися одними з найнижче оплачуваних категорій службовців у Галичині.

Тож боротьба галицького вчительства за підвищення платні тривала. 14 березня 1907 р. краєвий сейм ухвалив закон, який дещо підвищував оплату праці педагогів. Зокрема, вчителям IV класу оплат передбачалося виплачувати 1000 – 1400 крон на рік (50% учителів такого класу в кожному повіті мали отримувати 1400 крон, 25% – 1200 крон, 25% – 1000 крон). За керівництво двокласною сільською школою (на кшталт Літинської, Грушівської, Мединицької, Рихтицької, Ясеницької тощо) управитель отримував додаток – 100 крон щорічно. Платня тимчасових учителів відтепер повинна була становити 500 – 900 крон. Запроваджувалася диференціація розмірів п’ятилітніх додатків: за 5 і 10 років “ненаганної і успішної служби” доплачувати необхідно було, як і раніше, по 100 крон, за 15 і 20 років – по 150 крон, за 25 і 30 – по 200 крон. Додаток за помешкання уже не становив 10% від платні. Відповідно до згаданого закону, для учителів IV класу оплати праці він складав 100 (для жінок) і 200 (для чоловіків) крон [11, 90 – 91].

Напередодні війни платня сільського вчителя сягнула півтори тисячі крон на рік, однак за умови значного стажу роботи та обіймання посади сталого вчителя або керівника школи. Скажімо, 1913 р. сталий учитель школи с. Гаї Нижні Юліан Карпінський отримував річну платню 1500 крон, а тимчасова

учителька Броніслава Рандзівна – 1100 крон [XX, 10 зв, 14 зв]. Звісно, на той час це не були значні доходи. Скажімо, сільські священики у 1907 р. отримували від держави платню у розмірі 2800 крон на рік [29, 233]. Проте така вчительська зарплатня, якщо враховувати тогочасні ціни, давала змогу почуватися достатньо купівельно спроможним. Так, у 1911 р. 1 кг телятини коштував 96 – 98 гел., яловичини – 86 – 90 гел. [29, 233].

Отже, в “австрійський період” платня вчителів залежала від місця праці, посади (сталій, тимчасовий), кваліфікації, років служби. Зокрема, у 1918 р. річна оплата праці керівника школи в Літині М.Макогонського складала 1700 крон, до якої додавалися декілька п’ятирічних додатків на суму 600 крон та доплата за керівництво школою – 100 крон. Його дружина Емілія, як стала вчителька, також заробляла 1700 крон, однак п’ятирічних додатків отримувала менше – 400 крон [XVIII, 1 зв – 2]. Загалом, з-понад 200 сільських педагогів Дрогобиччини, які належали до IV класу оплат, станом на 1918 р. вищий вимір платні отримував 71 сталий учитель (1700 крон на рік – 31; 1500 крон – 31; 1300 крон – 9 осіб). 56-ти з них нараховували п’ятилітні додатки у розмірі: 1200 крон – 1, 1000 крон – 4, 800 крон – 3, 600 крон – 8, 400 крон – 13, 200 крон – 27 осіб [XVIII, 1 зв – 5 зв]. Решту сільських учителів, які перебували на становищі тимчасових, заробляли 1100 крон.

Зазначимо, що в роки Першої світової війни австрійська крона девальвувала, а ціни на продукти і товари першої необхідності зростали швидкими темпами. Так, вартість кілограма кукурудзяного борошна “стрибнула” з 28 до 48 гелерів, а пшеничного – з 48 до 80 гелерів [29, 235]. З огляду на військові дії, епідемії та зубожіння населення 32 сільські громади Дрогобиччини (Підбуж, Солонсько, Меденичі, Стебник, Ясениця Сільна тощо) були не в змозі виконувати свої обов’язки перед учителями [XVII, 7 – 9], а останні часто на декілька місяців і навіть років залишалися без засобів для існування. Так, Мединицька шкільна рада 29 серпня 1917 р. повідомляла Дрогобицьку окружну шкільну раду про несплату громадою протягом двох років жодних “датків” на утримання семи вчителів і школи [XVII, 5]. Уряд подбав про призначення вчителям різних грошових додатків, зокрема “дороговизняного” (допомога з огляду на

інфляцію): для керівників шкіл у 1917/18 навч. р. він становив 1440 крон, для інших учителів – 729 – 954 крони (виплатили лише по 330 крон) [X, 1 зв – 32 зв]. Загалом, відповідно до наших підрахунків, у 1918 р. 417 учителям (і міським, і сільським) народних шкіл Дрогобицького повіту планувалося виплатити “дороговизняний додаток” на загальну суму 430096 крон, однак до липня цього року вдалося надати лише 161655 крон [X, 28 – 36] (тобто, 37,6%).

Виплачувалася у цей складний час і грошова допомога на помешкання. Зокрема, у тому ж році неодруженим учителям Уличненської школи К.Кункевичу, Е.Теслюкові, І.Лашину, Г.Добрянській нарахували 420 крон допомоги на помешкання. Сім’ї ж учителів Дмитра та Юлії Бечів, яка складалася ще й з трьох дітей, передбачалося виплатити 780 крон [X, 51 зв – 52, 58 зв, 59 зв]. Відповідно до документів Дрогобицької окружної шкільної ради, кожному з 74 одружених учителів сільських шкіл повіту нарахували допомогу на помешкання, залежно від кількості дітей у сім’ї, розміром від 540 до 1020 крон [X, 28 – 36]. На жаль, з огляду на відсутність джерел, не можна з’ясувати чи ці гроші насправді були виплачені педагогам.

Земельне забезпечення галицького вчительства повністю залежало від розмірів пришкільних ділянок, які з початку ХІХ ст., надавалися у користування дяковчителям. Під час реорганізації шкіл на етатичні ці ґрунти передавалися школі переважно з метою розведення саду (“шкілки дерев фруктових”) і навчання садівництву, а також учителям для ведення відповідного господарства. Зрештою доходи і з першої, і з другої ділянок отримував учитель.

Розміри земельної “посілости” шкіл і вчителів були вельми різними: від 1 до 5 – 7 моргів. Наприклад, у Літині, відповідно до фундаційного акту від 1 листопада 1875 р., школі надавалися дві ділянки: учителеві – город “при будинку шкільному” площею 120 кв. сажнів і “другий кавалок городу на шкілку фруктову” розміром 110 кв. сажнів [ХІХ, 9 – 9 зв]. У с. Ясениця Сільна громада виділила для школи (фруктового саду) і вчителя також дві парцели (№ 566 і 568) однаковою площею – 193 кв. сажні. Крім того, тамтешньому вчителеві надавався один морг лук зі щорічним доходом 5 зл. [ХІІІ, 20, 25]. Школа ж с. Лужок

Долішній на 1874 р. володіла ґрунтом площею 7 моргів і 296 кв. сажнів, котрі, начебто, приносили річний дохід 35 зл. 49,5 кр. [XII, 8]. Однак 1887 р. було встановлено реальні розміри цієї ділянки – 5 моргів і 769 кв. сажнів із доходом 12 зл. 12 кр. Ці ґрунти збереглися до початку ХХ ст. На 1917 р. шкільний маєток у Лужку Долішньому складався з парцели “будівельної” (на ній збудовано школу – М.Г.) та 9 парцел, які, не враховуючи будівельну парцелу, займали 2 га 41 а з чистим кадастровим доходом 18 крон 54 гел. на рік і слугували винятково до вжитку вчителя школи [XII, 77 зв – 78].

КШР, економлячи кошти на підвищення платні вчителям, намагалася розв’язати проблему матеріально-фінансової незабезпеченості сільських учителів за рахунок надання їм додаткових земельних ділянок, при чому не з державних ґрунтів. Відповідно до статутів від 1 січня 1889 р., 15 червня 1892 р., 3 листопада 1904 р. тощо, сільські громади було зобов’язано “вивінувати 1 моргом городу кожную школу, який має служити для вжитку вчителів” [8, 62], [13, 201], [16, 377], [23, 76]. Цей шмат орної землі (55 – 57 арів) громади чи двірські обшири мали надати добровільно або ж винайняти його в окремих господарів [23, 76]. Власне майже всім сільським громадам Дрогобиччини довелося додавати учителям ділянку землі. Зокрема, до нашого часу дійшла ухвала громадської ради с. Ясениця Сільна про надання у 1889 р. 1 моргу і 43 кв. сажнів орної ріллі з доходом 4 зл. 21 кр. учителям тамтешньої школи [XII, 55], декларація гміни Літиня, згідно з якою, остання “офірує до існуючого городу шкільного 1 морг 51 квадратних сажнів поля для вчителя” [XIX, 23, 25] та чимало інших документів подібного гатунку. Тож у руках учителів відтепер зосереджувалося декілька моргів землі, що давало можливість хоч якось прохарчувати сім’ю, але майже не приносило грошових доходів.

Попри те, що доходи з ґрунтів ішли на користь учителя, сплата податків із них лягала на плечі громади. Ще 23 жовтня 1821 р. краєвий уряд ухвалив “аби вчителі сплачували ґрунтовий податок, як це роблять парохі” [I, 236]. Однак сільські гміни та парафіяльні священники, наймаючи вчителів, самі брали на себе обов’язок виплачувати відповідні податки. Зрештою, робити це згодом зобов’язав шкільний статут 1873 р., тож громадські уряди,

готуючись до реорганізації шкіл, самі декларували відповідні ухвали. Так, Уличнянська гмінна рада на засіданні 13 березня 1879 р. одностайно ухвалила сплачувати із власних фондів державні та краєві податки за шкільний наділ [XV, 17 – 18].

Отже, матеріальне забезпечення сільського вчителства Галичини протягом 1867 – 1918 рр. зазнало певних позитивних змін і сприяло покращенню соціального становища сільських педагогів загалом. Обов'язок надання учителям помешкання, земельних ділянок і виплати значної частини заробітної плати покладався здебільшого на громади та приватні або державні маєтки у селах. Житло вчителів містилося у шкільному будинку й складалося переважно із однієї – двох кімнат, кухні, інколи комори. Деякі громади будували для користування вчителя ще й господарські споруди (дровельні, стайні тощо). Заробітна плата вчителя була незначною, проте, починаючи від 1870-х рр., поступово зростала. Більшість сільських педагогів належали до найнижчих V-го і IV-го класів оплат праці вчителя (300 – 400 зл.). Розмір їхньої платні дещо зріс лише на початку XX ст. і становив від 900 (для тимчасових вчителів) до 1700 (для сталих вчителів) крон. Окрім того, сталі вчителі могли претендувати на отримання різних службових додатків. Проте загалом протягом досліджуваного періоду оплата праці вчителів не вирізнялася високими показниками і значно поступалася платні, наприклад, сільських священиків. Майже всі сільські вчителі були забезпечені певними земельними наділами, які надавалися на час служби. До того ж вони користувалися ще й доходами зі шкільних ділянок. Тож у розпорядженні сільських учителів перебувало 1 – 5 моргів землі. Однак загалом доходи “з ґрунтів” були незначними (від моргу – 4 – 5 зл. або 8 – 10 крон). Загалом матеріальне становище сільського вчителства поступалося забезпеченню (передовсім, грошовому) учителів у містах, платня яких була щонайменше у півтора рази вищою.

Джерела та література

І. Матеріали до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку, зібрані Мих. Зубрицьким, Юр. Кмітом, Ів. Кобилицьким, Ів. Е. Левицьким і Ів. Франком, видані під редакцією Івана Франка. – Львів: Накл. НТШ, 1902. – 328 с.

II. Najnowszy Skorowidz wszystkich miejscowości z przysiołkami w Królestwi Galicyi, Wielkim Księstwie Krakowskiem i Księst. Bukowińskiem... – Ułożył Jan Bigo. – Lwów : Nakł. autora, 1897. – 232, 12, XVII s.

III. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielk. Księstwem krakowskiem na rok 1870. – Lwów : Z c.k. galicyjskiej drukarni rządowej, 1870. – 878 s.

IV. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1881. – Lwów : Nakł. Galic. c.k. Namiestnictwa, 1881. – 851 s.

V. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1887. – Lwów : Nakł. Galic. c.k. Namiestnictwa, 1887. – 854 s.

VI. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1897. – Lwów : Nakł. Galic. c.k. Namiestnictwa, 1897. – 1049 s.

VII. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1905. – Lwów : Nakł. Galic. c.k. Namiestnictwa, 1905. – 1291 s.

VIII. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1912. – Lwów : Nakł. Prezydyum c.k. Namiestnictwa, 1912. – 1544 s.

IX. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАУ у Львові). – Ф. 178. – Оп. 1. – Спр. 4720.

X. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 178. – Оп. 1. – Спр. 5121.

XI. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 178. – Оп. 2. – Спр. 1377.

XII. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 178. – Оп. 2. – Спр. 1535.

XIII. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 178. – Оп. 2. – Спр. 1974.

XIV. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 178. – Оп. 2. – Спр. 2014.

XV. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 178. – Оп. 2. – Спр. 2332.

XVI. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 178. – Оп. 2. – Спр. 2351.

XVII. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 178. – Оп. 2. – Спр. 5251.

XVIII. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 178. – Оп. 2. – Спр. 5371.

XIX. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 178. – Оп. 2. – Спр. 808.

XX. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 667. – Оп. 1. – Спр. 24.

1. Баїк Л. Стан народної освіти і педагогічної думки на західноукраїнських землях в період панування Австро-угорської монархії / Л. Баїк, Б. Мітюров. – Дрогобич : Б.в., 1965. – 60 с.

2. Благий В. Шкільництво в Галичині на поч. XX ст.: історико-соціологічний аспект / В. Благий. – Львів : Б.в., 1999. – 75 с.

3. В справі учительської платні // Учитель. – 1905. – Ч. 6. – 20 марта. – С. 73 – 75.

4. Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії / Михайло Возняк. – Львів : “Діло”, 1924. – 178 с.

5. Воробкевич Т. Приватні щоденники про життя українського вчительства Галичини кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. / Тетяна Воробкевич, Андрій Воробкевич // Буття в мистецтві : збірник наукових праць і матеріалів на пошану Степана Костюка з нагоди 80-річчя / наук. ред. Л. Купчинська. – Львів : Б.в., 2007. – С. 141 – 150.

6. Галів М. З історії школи в с. Лужок Долишній (ХІХ – поч. ХХ ст.) / Микола Галів // Старожитності Дрогобиччини. – 2010. – № 3 – 4. – С. 38 – 40.

7. Добрянський Б. Унятичі : нові архівні дані / Богдан Добрянський // Дрогобиччина – земля Іван Франка : збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів. – Дрогобич : “Відродження”, 1997. – Т. 4. – С. 177 – 184.

8. З Союму краєвого // Учитель. – 1896. – Ч. 4. – 20 лютого. – С. 61 – 63.

9. Кравченко У. Спогади учительки // Уляна Кравченко. Твори. Повне видання [у 100-річчя жіночого руху]. – Торонто : Накл. М. Козак, 1975. – С. 553 – 639.

10. Лаба В. Історія села Грушів від найдавніших часів до 1939 року / Василь Лаба. – Львів, 2008. – 100 с.

11. Ловицький Ю. Союмова ухвала в справі учительських платень / Юліан Ловицький // Учитель. – 1907. – Ч. 6. – 20 марта. – С. 90 – 94.

12. Лозинський М. Українська школа в Галичині / М. Лозинський // Нова громада. – К., 1906. – № 10. – С. 96 – 112; № 11. – С. 51 – 71.

13. Миколаєвич Я. В справі літ служби / Яків Миколаєвич // Учитель. – 1898. – Ч. 13. – 5 липня. – С. 200 – 204.

14. Петрів Р. Реалізація національної ідеї українців Східної Галичини в розвиткові українського шкільництва (1772 – 1916) / Р. Петрів // Бойківщина. Науковий збірник Науково-культурологічного товариства Бойківщина. – Т. 1. – Дрогобич, 2002. – С. 152 – 159.

15. Поліпшене платні народних учителів // Учитель. – 1902. – Ч. 13. – 5 липня. – С. 204 – 207.

16. Проект поліпшення долі учителів народних // Учитель. – 1895. – Ч. 24. – 20 грудня. – С. 376 – 378.

17. Пятилітні додатки народних учителів // Учитель. – 1896. – Ч. 19. – 5 жовтня. – С. 300 – 302.

18. Свистун Ф. Прикарпатская Русь подъ владініемъ Австріи / Ф. Свистун. – Львовъ, 1895. – Т. 1. – 350 с.

19. Сов'як П. Школа в селі Гаях / Петро Сов'як // Галицька зоря. – Дрогобич. – 1998. – № 166, 2 жовтня. – С. 3.
20. Стинська В.В. Система шкільництва в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.
21. Ступарик Б. Національна школа: витоки, становлення : навчально-метод. посібник / Богдан Ступарик. – К. : ІЗМН, 1998. – 336 с.
22. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772 – 1939) / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ : Б.В., 1994. – 144 с.
23. Устава шкільна краєва о “відносинах правних стану учительського”, ухвалена через Соєм дня 3-ого падолиста 1904 // Учитель. – 1905. – Ч. 6. – 20 марта. – С. 75 – 77.
24. Филипчак І. З історії шкільництва на західній Бойківщині (від 1772 – 1930) / Іван Филипчак // Літопис Бойківщини. – Випуск 1. Числа 1, 2 за 1931 – 1933 рр. – Львів : Каменяр, 2009. – С. 65 – 132.
25. Франко І. Наші народні школи і їх потреби / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів. – У 50 т. – Т. 46. – Кн. 2. – К., 1986. – С. 108 – 115.
26. Франко І. Що коштують наші народні школи? / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів. – У 50 т. – Т. 44. – Кн. 1. – К., 1986. – С. 145 – 150.
27. Ханас В. Село Гаї Верхні крізь призму століть (короткий нарис історії та культури населеного пункту від найдавніших часів до 50-х рр. XX ст.) / Володимир Ханас. – Дрогобич : Коло, 2009. – 80 с.
28. Шологон Л. Стан української початкової та середньої освіти в Галичині (друга половина XIX – початок XX ст.) / Л. Шологон // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2004. – № 10. – С. 87 – 92.
29. Шуст Р. Нумізмати́ка : історія грошового обігу та монетної справи в Україні : навч. посіб. / Роман Шуст. – К. : Знання, 2007. – 371 с.
30. Baranowski B. Szkolnictwo ludowe w Galicyi w swym rozwoju liczebnym od r. 1868 do r. 1909 / B. Baranowski. – Lwów, 1910. – 47 s.
31. Baranowski M. Pogląd historyczny na zmiany w ustroju szkół ludowych w Galicji po roku 1772 / M. Baranowski // Rodzina i Szkoła. – 1896. – Nr 18. – S. 420 – 428.
32. Fiutowski T. Szkolnictwo ludowe w Galicyi w dobie porozbiorowej / T. Fiutowski. – Lwów, 1913. – 80 s.
33. Mayer Z. Z krainy nędzy. Stanowisko nauczyciela ludowego w stosunku do naszego społeczeństwa / Z. Mayer. – Nowy Sącz, 1899. – 86 s.
34. Pelczar R. Szkoły parafialne na pograniczu polsko-ruskim (ukraińskim) w Galicji w latach 1772 – 1869 / Roman Pelczar. – Lublin : Wydawnictwo KUL, 2009. – 343 s.

35. Rzemieniuk F. Unickie szkoły początkowe w Królestwie Polskim i w Galicji 1772 – 1914 / F. Rzemieniuk. – Lublin : Tow-wo Nauk. KUL, 1991. – 348 s.

36. Schmitt H. Szkoły ludowe w Galicyi w roku 1873/74 / H. Schmitt // Szkoła. – 1874. – Nr 46. – S. 427 – 429; Nr 47. – S. 439 – 442; Nr 48. – S. 453 – 454; Nr 49. – S. 457 – 459; Nr 50. – S. 469 – 470; Nr 51. – S. 477 – 481; Nr 52. – S. 489 – 492.

Галив Николай. Материальное обеспечение сельского учительства Галичины в 1867 – 1918 гг. (на примере Дрогобычского уезда). В статье на основании анализа архивных и опубликованных документов и исследований ученых-историков раскрывается материальное обеспечение учительства сельских школ Дрогобычского уезда Королевства Галичины и Лодомерии в течение 1867 – 1918 гг., характеризуется уровень и изменения их заработной платы, обеспечение жильем и земельными участками.

Ключевые слова: сельское учительство, народные школы, материальное обеспечение, Дрогобычский уезд (1867 – 1918).

Haliv Mykola. The financial providing of rural teachers of Halychyna in 1867 – 1918 (based on Drohobych district). In the article on the basis of the analysis of the archival and published documents and the researches of historians we have shown the financial providing of rural schools teachers of Drohobych district of the Kingdom of Halychyna and Lodomeria in 1867 – 1918, characterized the level and changes of teachers' salary, housing and plots of land.

Key words: rural teachers, schools, financial providing, Drohobych district (1867 – 1918).